

Judėjimo sampratų raidos rekonstrukcija

1991 m. vasario 12 dieną Vilniaus universiteto Filosofijos mokslo laipsnių teikimo specializuotoje taryboje Kauno technologijos universiteto Filosofijos katedros dėstytojas *Leonardas Lapašinskas* apgynė kandidato disertaciją "Klasikinės judėjimo sampratos tapsmas: metodologinis aspektas". Disertacijos darbui vadovavo filosofijos mokslų daktaras *I. Rožanskis* (I. Rožanskij); oficialieji oponentai: filosofijos mokslų daktaras *M. Šubas* ir filosofijos mokslų kandidatas *K. V. Makarevičius* bei kolektyvinis oponentas – Vilniaus technikos universiteto Filosofijos katedra.

Mokslinio darbo tematiką sąlygojo pastaraisiais dešimtmečiais Vakarų metodologų išplėtotą diskusiją dėl mokslo teorijų raidos pobūdžio, kurios branduolį sudaro T. Kuno (T. Kuhn) ir P. Fejerabendo (P. Feyerabend) ginama konceptualaus mokslo teorijų nepalyginamumo tezė. Jos pagrindu teigiama, kad mokslo evoliucija yra konceptualiai trūkinėjantis procesas, todėl jos negalima racionaliai paaiškinti. Savo metodologines išvadas P. Fejerabendas, T. Kunas bei jų sekėjai grindžia istorinių mokslo raidos pavyzdžių analize. Daugeliui šiuolaikinių tyrinėtojų paradigminiu pavyzdžiu tapo judėjimo principų kaita – perėjimas nuo impeto teorijos prie klasikinės dinamikos, besiremiančios inercijos dėsniumi. Įprasta tapo nuoroda į šią teorijų kaitą kaip į akivaizdų mokslo teorijų nepalyginamumo atvejį, iš kurio (nors ne tik iš jo) daromos išvados apie teorinės minties eigos trūkumus. Todėl darbo tikslas perskirtas į dvi pagrindines dalis: metodologinių mokslo teorijų raidos koncepcijų analizę ir judėjimo koncepcijų ištyrimą. Ir vienu, ir kitu atveju disertantas konstatavo esamų koncepcijų trūkumus ir pasiūlė metodologines bei istorines korektivas, leidžiančias, jo manymu, adekvačiau rekonstruoti ir paaiškinti mokslo teorijų kaitą. Beje, iki šiol niekas nei Lietuvoje, nei Rytų Europos kraštuose nebuvo mėginęs aprėpti judėjimo sampratų raidos nuo Aristotelio iki Niutono.

Disertaciją sudaro įvadas, 3 skyriai ir pabaiga. Pirmame disertacijos skyriuje ("Mokslo žinių plėtotės tolydumo problema") autorius išnagrinėja žymiausiųjų Vakarų metodologų požiūrius į mokslo žinių plėtotės pobūdį, ypač išskirdamas jų didėjimo tolydumo problemą, ir pasiūlo naują šios problemos sprendimo būdą. Nurodomos dvi mokslo teorijų nepalyginamumo idėjos kilimo ištakos: istoriniai mokslo tyrinėjimai ir metodologinė pažinimo

proceso analizė. Pirmuoju atveju svarbiausią žodį tarė prancūzų filosofijos ir mokslo istorijos tyrinėtojas A. Koirė, pasisakęs prieš šio amžiaus pradžioje populiarų P. Duhemo (P. Duhem) tezę apie antikinio, viduramžių ir klasikinio periodų mokslo raidos perimamumą ir tęstinumą. Antruoju atveju minėta idėja kilo metodologų darbuose kaip rezultatas bergždžių mėginimų sukonstruoti logiškai nepriekaištingas mokslo žinių pagrindimo ir palyginimo procedūras. Autorius siūlo teorijose skirti ontologinį ir funkcinį planus. Toks išskyrimas padėtų išvengti dalies nepageidautinų išvadų ir suderinti mokslo teorijų kaitos procese kontinualumą su diskretumu.

Antrame skyriuje ("Judėjimo koncepcijų raidos iki Niutono analizė") nagrinėjama judėjimo sampratų raida nuo antikos iki Niutono mechanikos susiformavimo. Apžvelgta medžiaga sudaro empirinę tolesnių vertinimų bazę. Tokios apžvalgos būtinybę sąlygojo analogiškų tyrinėjimų stoka lietuviškoje ir netgi pasaulinėje literatūroje. Visos minėto laikotarpio judėjimo sampratos suskirstytos į tris pagrindinius tipus: 1) Aristotelio fizika; 2) impeto teorija; 3) klasikinė dinamika. Iš jų plačiausiai aptarta mažiausiai mums žinoma impeto teorija. Šiame skyriuje pateikta istorinė rekonstrukcija pasitarautų vertinant trečiame skyriuje išnagrinėtas metodologines rekonstrukcijas.

Trečias skyrius ("Nuo impeto prie inercijos: perėjimo rekonstrukcijos") skirtas minėto perėjimo rekonstrukcijoms aptarti bei įvertinti. Žinių raidos diskretumo koncepcijos šalininkų poziciją geriausiai reprezentuoja A. Koirė darbai, kurie čia detaliau išnagrinėti. Disertacijoje parodoma, kad A. Koirė tvirtinimas, jog inercinio judėjimo prielaida negalima impeto teorijos ribose, yra nepakankamai istoriškai ir logiškai pagrįstas. Nepakankama šiuo požiūriu ir kontinualistinė dinamikos koncepcijų kaitos rekonstrukcija, išplėtota L. Koeno (L. J. Cohen) darbuose. Autorius parodo, kad dalis minėtoms rekonstrukcijoms iškilusių sunkumų išnyksta, jei taikoma ontologinio ir funkcinio teorijos lygmenų išskyrimo schema.

Oficialieji ir kolektyvinis oponentai vieningai pažymėjo atlikto darbo aktualumą bei profesionalumą ir teigiamai įvertino disertaciją.

S. Laskienė